

Krzysztof Szczygielski

Franciszek Bossowski (1879–1940). Szkic do biografii

Keywords: Roman law

Summary

Franciszek Bossowski (1879–1940) was a professor of Roman law. He worked at Stefan Batory University in Vilnius from 1920 to 1939. In this period he was a Dean of Faculty of Law in academic years 1927/1928 and 1928/1929. Bossowski is an author of many valuable papers concerning history and institutions of Roman law, among other things: *Znalezienie skarbu wedle prawa rzymskiego* (Finding of treasure according to the Roman law); *Ze studiów nad pierwotnym testamentem rzymskim* (Studies on a primitive Roman testament), *Actio ad exhibendum w prawie klasycznym i justyniańskim* (Actio ad exhibendum in classical and in Justinian's law), *Cura prodigi et luxuriosi* and *Ze studiów nad rei omanistsn. Problem legitymacji biernej* (Studies on rei vindicatio. The problem of passive capacity to be a party in a lawsuit). He kept scientific contacts with famous Italian romanists – Salvatore Riccobono and Pietro Bonfante, who both have received doctorates *honoris causa* of the Vilnius University in 1929. Professor Bossowski was also interested in civil law and comparative law. He was a member of many international and domestic scientific societies. After the outbreak of World War II he was arrested by the Nazis and imprisoned in Sachsenhausen concentration camp. He died in Cracow in 1940, after returning from lager in mortal state.

W roku 2009 upływa 130. rocznica urodzin polskiego prawnika Franciszka Bossowskiego. Przedstawieniu drogi życiowej i twórczości naukowej tego znanego i cenionego w kraju i za granicą uczonego nie poświęcono dotychczas,

poza kilkoma wzmiankami o charakterze encyklopedycznym, gruntowniejszego opracowania¹. Niniejszy szkic ma na celu wypełnienie istniejącej luki.

Franciszek Stanisław Kamil Bossowski urodził się 12 kwietnia 1879 r. w Stryszawie koło Żywca, w granicach ówczesnego zaboru austriackiego. Był synem Stanisława, urzędnika prywatnego, zamieszkałego w Suchej, oraz Kamili z domu Schneider². W latach 1889–1897 uczęszczał do Gimnazjum Męskiego w Wadowicach, gdzie z wyróżnieniem złożył egzaminy maturalne³. Następnie w roku akademickim 1897/1898 rozpoczął studia prawnicze na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie⁴. Dał się poznać jako bardzo sumienny słuchacz, o czym świadczą uzyskane przez niego wyniki rządowych egzaminów teoretycznych⁵. Warto wspomnieć, że jeszcze w trakcie odbywania studiów opublikował interesujący artykuł pt. *Rozwój polityczny prawa ateńskiego*⁶. Po uzyskaniu absolutorium, F. Bossowski zdał rygorozę doktorskie z prawa sądowego (14 grudnia 1901 r.), nauk politycznych (15 maja 1902 r.) oraz nauk historycznoprawnych (1 lipca 1902 r.) i uzyskał w dniu 5 lipca 1902 r. stopień doktora praw⁷. W okresie od września 1902 r. do października 1918 r. pełnił służbę państwową w ekspozyturze c.k. galicyjskiej Prokuratorii Skarbu w Krakowie i we Lwowie, a po odzyskaniu niepodległości przez państwo polskie był radcą prawnym w Prokuratorii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej w Krakowie (od listopada 1918 r. do 1 maja 1920 r.)⁸. W tym czasie F. Bossowski ogłosił drukiem kilkanaście obszernych opracowań, w większości poświęconych prawu

¹ S. Lam (red.), *Ilustrowana encyklopedia Trzaski, Everta i Michalskiego*, t. 1, Warszawa 1927, s. 423; *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, t. 2: *Dziesięciolecie 1919–1929*, Wilno 1929, s. 259–261; A. Peretiatkowicz, M. Sobeski, *Współczesna kultura polska. Nauka, literatura, sztuka. Zyciorysy uczonych, literatów i artystów z wyszczególnieniem ich prac*, Poznań 1932, s. 19; *Album prawników polskich*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” (dalej: RPEiS) 1934, z. 3; S. Łoza (red.), *Czy wiesz, kto to jest?*, Warszawa 1938, s. 67; W. Wołodkiewicz (red.), *Prawo rzymskie. Słownik encyklopedyczny*, Warszawa 1986, s. 160; W. Litewski, *Słownik encyklopedyczny prawa rzymskiego*, Kraków 1998, s. 307; M. Bartnik opracował krótki biogram F. Bossowskiego, [w:] L. Hajdukiewicz (red.), *Wyrok na Uniwersytet Jagielloński 6 listopada 1939*, Kraków 1989, s. 59–60; H. Dubowik, L. J. Malinowski (red.), *Wileński słownik biograficzny*, Bydgoszcz 2002, s. 37.

² J. Michalewicz (red.), *Corpus studiosorum Universitatis Iagellonicae in saeculis XVIII–XX*, t. 3: A–D, Kraków 1999, s. 388.

³ Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1897, Wadowice 1897, s. 62.

⁴ Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Akta Senatu (dalej: AUJ S) II 162: *Katalog uczniów Wydziału Prawa i Administracji I półrocze zimowe 1897/98*.

⁵ AUJ, Komisja Rządowa Egzaminacyjna (Państwowa Komisja dla teoretycznych egzaminów prawniczych w Krakowie, dalej: KREP). *Protokół Egzaminu... oddziału historyczno-prawniczego 18 lipca 1899 r.*, KREP 10, nr 153; *Protokół Egzaminu... oddziału sądowego 14 listopada 1901 r.*, KREP 28, nr 22; *Protokół Egzaminu... oddziału nauk politycznych 16 maja 1902 r.*, KREP 42, nr 63.

⁶ *Księga pamiątkowa uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1900, s. 273–292.

⁷ AUJ, Wydział Prawa (dalej: WP) II 523, nr 49.

⁸ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, (dalej: AAN MWRiOP), sygn. 1821: *Akta personalne F. Bossowskiego*, k. 85–87.

cywilnemu. Wskazać tu należy przede wszystkim prace dotyczące prawa zastawu, a mianowicie: *O pojęciu prawa zastawu, jako prawa podmiotowego, w prawie rzymskiem*⁹, *O zrealizowaniu prawa zastawu w prawie austriackiem*¹⁰, *O ochronie prawa zastawu w prawie austriackiem*¹¹, *O skardze do zrealizowania prawa zastawu*¹². Do innych wartościowych rozpraw zaliczyć trzeba także: *O funduszach składkowych*¹³, *O żegludze powietrznej ze stanowiska prawa prywatnego*¹⁴, czy też *O odpowiedzialności cywilnej skarbu państwa za bezprawne czyny i zaniedbania funkcjonariuszy publicznych, poza wypadkami naruszenia stosunków obligatoryjnych*¹⁵. Podkreślić należy, iż F. Bossowski publikował we wspomnianym okresie również artykuły w języku niemieckim¹⁶.

Przywołany dorobek, wraz z pracą *Ze studiów nad § 367 kodeksu cywilnego austriackiego*, dały podstawę F. Bossowskiemu do złożenia 5 maja 1919 r. podania do Rady Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego o udzielenie *veniae legendi* z zakresu prawa cywilnego. Na referentów Rada wyznaczyła prof. Władysława Leopolda Jaworskiego i prof. Stanisława Estreichera, a jako temat wykładu habilitacyjnego przyjęła *Prawo zatrzymania w prawie austriackim*¹⁷. Po pozytywnym przejściu kolejnych aktów habilitacyjnych, Rada uchwaliła jednomyślnie 17 lutego 1920 r. przyznać F. Bossowskiemu *veniam legendi* z prawa cywilnego¹⁸. Zatwierdzenie powyższej uchwały ze strony Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego nastąpiło 18 marca 1920 r.¹⁹

Wkrótce potem Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (Sekcja Nauki i Szkół Wyższych) zwróciło się do F. Bossowskiego z propo-

⁹ „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne” (dalej: CPIE) 1906, z. 2–4, s. 95–152.

¹⁰ CPIE 1908, z. 1–2, s. 51–77.

¹¹ CPIE 1909, z. 1–3, s. 1–96. Osobne odbicie, Kraków 1909, s. 96.

¹² CPIE 1910, z. 1–2, s. 215–270; z. 3–4, s. 476–510. Osobne odbicie, Kraków 1911, s. 93.

¹³ Kraków 1910, s. 48.

¹⁴ *Księga pamiątkowa wydana w setną rocznicę ogłoszenia kodeksu cywilnego z dnia 1. czerwca 1811 roku staraniem Wydziału Prawa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Lwowskiego*, Lwów 1911, s. 49–77. Osobne odbicie, Lwów 1911, s. 29. Artykuł znajduje się również w „Przeglądzie Prawa i Administracji” (dalej: PPIA) 1911, z. 7–8, s. 561–589.

¹⁵ PPIA 1912, z. 7, s. 744–760; z. 8–9, s. 861–908; z. 10, s. 973–1024. Osobne odbicie, Lwów 1912, s. 116.

¹⁶ *Das juristische Wesen der Verpachtung von öffentlichen Abgaben*, „Allgemeine Österreichische Gerichts-Zeitung” 1908, z. 31, s. 249–252; *Über die rechtliche Natur des Verhältnisses zwischen der Telephonanstalt und dem Publikum*, ibidem 1912, z. 51–52, s. 547–550. Osobne odbicie, Wien 1912, s. 4. Artykuł ten ukazał się także w języku polskim pt. *O konstrukcyi prawnej stosunku pomiędzy administracją telefonów a publicznością*, „Prawnik” 1912, z. 7, s. 262–268; *Zur Lehre von der Veräußerung und Belastung des Kirchenguts*, „Österreichisches Zentralblatt für die juristische Praxis” 1914, z. 10–11, s. 558–572. Osobne odbicie, Wien 1914, s. 22.

¹⁷ AUJ WP II 138: *Teczka habilitacyjna dr Fr. Bossowski*; AAN MWRiOP, sygn 1821: *Akta personalne F. Bossowskiego*, k. 39–56.

¹⁸ AUJ WP II 85: *Protokół z posiedzenia Rady Wydziału Prawa i Administracji UJ z dnia 17 lutego 1920 r.*

¹⁹ Dziennik Urzędowy MWRiOP nr 7 z 23 kwietnia 1920 r., poz. 56, s. 98.

zycją objęcia wykładów prawa rzymskiego na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, wskrzeszonego na mocy dekretu Naczelnego Wodza Józefa Piłsudskiego z 28 sierpnia 1919 r. Spotkała się ona z pozytywnym odzewem ze strony adresata, który z dniem 1 maja 1920 r. powołany został do pracy naukowo-dydaktycznej w wileńskiej uczelni w charakterze zastępcy profesora²⁰.

F. Bossowski objął zajęcia po Jerzym Fiedorowiczu²¹, który w półroczu zimowym i letnim roku akademickiego 1919/20 prowadził wykład *Dzieje prawa rzymskiego* (4 godz. tygodniowo) oraz dodatkowo w półroczu letnim *Ćwiczenia z zakresu prawa rzymskiego*, w wymiarze 2 godz. tygodniowo²². Wykładał w jej murach nieprzerwanie aż do wybuchu II wojny światowej. Postanowieniem z 11 czerwca 1920 r. Naczelnik Państwa mianował F. Bossowskiego profesorem nadzwyczajnym prawa rzymskiego, a następnie 19 października 1922 r. profesorem zwyczajnym tego przedmiotu we Wszechnicy Wileńskiej²³. W roku akademickim 1920/1921 prowadził wykłady zatytułowane *Prawo rzymskie* (8 godz. tygodniowo w półroczu zimowym i 6 godz. tygodniowo w półroczu letnim). W I i II trymestrze kolejnego roku akademickiego przybliżał studentom *System prawa rzymskiego i rozwój prawa rzymskiego* (8 godz. tygodniowo), w III trymestrze zaś *Prawo rzymskie (dogmatyka)* w tym samym wymiarze godzin. Z kolei w roku akademickim 1922/1923, w I trymestrze, profesor wykładał *Rozwój prawa rzymskiego* i *System prawa rzymskiego*, po 4 godz. tygodniowo. W następnym trymestrze zajęcia nie odbywały się z powodu wyjazdu naukowego F. Bossowskiego do Włoch²⁴. W III trymestrze natomiast liczba godzin obydwu wspomnianych wykładów zwiększona została do 5 tygodniowo. Dodatkowo zaplanowano także *Ćwiczenia z prawa rzymskiego* (4 godz. tygodniowo). W latach 1923/1924–1929/1930 tematyka wykładów w ciągu całego roku akademickiego obejmowała *Historię ustroju państwowego w starożytnym Rzymie* (3 godz. tygodniowo) oraz *Rzymskie prawo prywatne* (5 godz. tygodniowo). Począwszy od roku akademickiego 1931/1932, ogólną

²⁰ AAN MWRiOP, sygn. 1821: *Akta personalne F. Bossowskiego*, k. 60–64.

²¹ Jerzy Fiedorowicz prowadził także w latach 1918–1923 wykłady z prawa rzymskiego w Lublinie, zob. M. Kuryłowicz, *Prawo rzymskie w uniwersytetach w Lublinie w latach 1919–1977*, [w:] A. Piłkulska–Robaszkiewicz (red.), *Profesorowi Janowi Kodrębskiemu in memoriam*, Łódź 2000, s. 200–201; A. Dębiński, *Prawo rzymskie w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w latach 1918–1939*, [w:] M. Pyter (red.), *Nauki historycznoprawne w polskich uniwersytetach w II Rzeczypospolitej*, Lublin 2008, s. 319–320.

²² *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Program wykładów i skład Uniwersytetu w półroczu zimowym roku akademickiego 1919/1920*, s. 8; *Spis wykładów w półroczu letnim roku akademickiego 1919/1920*, s. 7.

²³ Dziennik Urzędowy MWRiOP nr 19 z 15 lipca 1920 r., poz. 127, s. 231; Dziennik Urzędowy MWRiOP nr 32 z 31 grudnia 1922 r., poz. 433, s. 587.

²⁴ W trakcie pobytu uczony oddawał się studiom nad prawem rzymskim w Rzymie i w Palermo, zob. Lietuvos Centrinis Valstybės Archyvas (dalej: LCVA), sygn. F. 175, 2 VI B, n. 52: *Akta personalne F. Bossowskiego*, k. 18–22; AAN MWRiOP, sygn. 1821: *Akta personalne F. Bossowskiego*, k. 108–110.

liczbę godzin wykładów z prawa rzymskiego zmniejszono do 7 tygodniowo. Pewnym zmianom ulegały również tematy wykładów²⁵. Warto podkreślić, że profesor prowadził także całoroczne wykłady monograficzne: *Posiadanie w prawie rzymskim* w roku akademickim 1932/1933 oraz *De iuris vindicatione* w roku akademickim 1933/1934, obydwa w wymiarze 1 godz. tygodniowo²⁶. Ponadto w spisie wykładów Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w roku akademickim 1934/1935 widnieją informacje o zajęciach z *Historii prawa publicznego rzymskiego i źródeł prawa rzymskiego tudzież innych praw świata starożytnego* (2 godz. tygodniowo)²⁷. Zaznaczyć przy tym należy, iż F. Bossowski nie opublikował własnego podręcznika do nauki prawa rzymskiego, jednakże wysiłkiem słuchaczy Wszechnicy Wileńskiej ukazywały się skrypty opracowywane na podstawie wykładów profesora²⁸.

Prowadząc zajęcia dydaktyczne, F. Bossowski miał zwyczaj używać przyrywika „proszę państwa”. Podobno mówił tak: „W państwie rzymskim, proszę państwa, rodzina, proszę państwa, była państwem w państwie, proszę państwa”²⁹. We wspomnieniach absolwentów wileńskiego Wydziału Prawa egzamin z prawa rzymskiego pełnił „funkcję gęstego sita, którego przejście wymagało opanowania ścisłości myśli i ich werbalizacji”³⁰. Profesor uchodził za postać niezwykle barwną, a o jego roztargnieniu krążyły liczne anegdoty. Zdarzało mu się czasami zapomnieć o studentach czekających godzinami pod drzwiami na egzamin. Kiedy już się pojawił, potrafił przyjść w jednej skarpetce żółtej, a w drugiej fioletowej³¹.

W okresie zatrudnienia w Wilnie profesor Bossowski kierował również pracami seminarium (konwersatorium) prawa rzymskiego. Podkreślenia wymagają zasługi, jakie położył na polu organizacji biblioteki seminaryjnej. W jednym ze sprawozdań naukowych pisał, że obejmując Katedrę Prawa Rzymskiego zastał zupełnie *tabulam rasam*³². Faktyczną działalność seminarium datować należy

²⁵ Zob. spisy wykładów Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie za lata 1920–1939.

²⁶ *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Spis wykładów na trzy trymestry w roku akademickim 1932/1933*, s. 14 oraz *Spis wykładów na trzy trymestry w roku akademickim 1933/1934*, s. 13.

²⁷ *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Spis wykładów na trzy trymestry w roku akademickim 1934/1935*, s. 14.

²⁸ *Prawo prywatne rzymskie*. Skrypt z wykładów Prof. dr. F. Bossowskiego opracowany przez J. Ejnik. Skrypt sprawdzony i zaaprobowany przez F. Bossowskiego, b.m., 1931, s. 190; *Zobowiązania w rzymskim prawie prywatnym*. Według wykładów F. Bossowskiego opracował J. Wasilewski, Wilno 1933, s. 84 i kolejne wydanie pt. *Zobowiązania. Skrypt rzymskiego prawa prywatnego*, Wilno 1936, s. 85; *Rzymskie prawo spadkowe i rodzinne*. Skrypt według wykładów Prof. dr. Fr. Bossowskiego opracował I. Lejbenberg, Wilno 1934, s. 72; *Prawo rodzinne i spadkowe w rzymskim prawie prywatnym*. Z wykładów Prof. dr. Fr. Bossowskiego opracowali Ch. Szejnker i Ch. Sz. Rozenberg, Wilno 1934/1935, s. 58.

²⁹ J. Starnawski, *Filolog klasyczny w anegdocie*, „Meander” 2006, nr 1–2, s. 173.

³⁰ A. Święcicki, *Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego i jego spuścizna*, [w:] L. Piechnik, K. Puchowski (red.), *Z dziejów Almae Matris Vilmensis. Księga pamiątkowa ku czci 400-lecia założenia i 75-lecia wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, Kraków 1996, s. 95.

³¹ E. Gumowska, *Moje studia prawnicze na Uniwersytecie Stefana Batorego*, [w:] *Z dziejów Almae Matris Vilmensis...*, s. 105.

³² LCVA, sygn. F. 175, 2 VI B, n. 34: *Sprawy seminaryjne 1920/1921–1929/1930*.

od roku 1922, kiedy przyznane zostały pierwsze poważne fundusze pozwalające na zakup niezbędnych pomocy naukowych. Pomimo wielu trudności, głównie z powodu braku odpowiednich środków finansowych, dzięki ogromnemu zaangażowaniu i poświęceniu wileńskiego romanisty, zbiory biblioteki seminarialnej liczące zaledwie 30 pozycji w roku akademickim 1922/1923, udało się powiększyć do 579 woluminów w roku akademickim 1938/1939³³.

Odnotować należy, iż w dwudziestoleciu międzywojennym na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych wileńskiego uniwersytetu nie zatrudniono romanisty, który pomógłby w trudach codziennej pracy akademickiej F. Bossowskiemu. Podejmowane w tym kierunku starania z różnych względów kończyły się niepowodzeniem³⁴. Profesor wspierany był tylko przez studentów pracujących w charakterze zastępcy asystenta bądź zastępcy asystenta-wolontariusza³⁵.

W tym miejscu warto nadmienić, iż w latach 1929–1939 F. Bossowski prowadził również na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych zajęcia z prawa cywilnego: *Zasady prawa cywilnego przedstawione porównawczo; Prawo cywilne obowiązujące na ziemiach wschodnich (prawo hipoteczne, familijne i spadkowe); Prawo prywatne przedstawione porównawczo przy szczególnym uwzględnieniu T. X cz. 1 oraz polskiego kodeksu zobowiązań*³⁶. Należytemu przygotowaniu się do egzaminów z wymienionych przedmiotów służyć miały skrypty wydawane staraniem samych studentów po wcześniejszym zaaprobowaniu ich przez profesora³⁷. Dzielił się także przez kilka lat swoją wiedzą ze słuchaczami wileńskiego Studium

³³ Zob. sprawozdania z działalności Zakładów Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego, LCVA, sygn. F. 175, 2 VI B, n. 31.

³⁴ Zob. LCVA, sygn. F. 175, 2 VI B, n. 203: *Komisja w sprawie obsadzenia Katedry Historii Prawa Rzymskiego* (powołana została w 1925 r.). 22 września 1938 r. Rada Wydziału Prawa i Nauk Społecznych uchwaliła jednogłośnie wystąpić o adiunkturę dla E. Gintowta-Dziewiałtowskiego, zob. LCVA, sygn. F. 175, 2 VI B, n. 139: *Protokoły Wydziału Prawa i Nauk Społecznych 1938/39*, k. 1–2. Profesor Bossowski bardzo pozytywnie zaopiniował tę kandydaturę. Jednak MWRiOP poinformowało w grudniu 1938 r. o przyznaniu Wydziałowi wileńskiemu jedynie etatu adiunkta w Zakładzie Historii Prawa Polski i Litwy, LCVA, sygn. 175, 2 VI B, n. 142: *Pomocnicze siły naukowe Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego*, k. 98 i 112.

³⁵ Funkcję zastępcy asystenta przy Katedrze Prawa Rzymskiego pełnili: J. Filipczyk (w roku akademickim 1930/1931) i A. Wilkiewiczówna (w latach 1931/1932–1933/1934. Począwszy od 1 lutego 1934 r., przez kilka kolejnych lat, była starszą asystentką przy Katedrze Dawnego Prawa Sądowego Polskiego i Litewskiego). J. Obuchowicz natomiast wspierał Katedrę jako zastępca asystenta-wolontariusz od lipca 1934 r. do grudnia 1935 r. Profesor Bossowski występował w czerwcu 1935 r. o zatrudnienie go w charakterze asystenta, ale bezskutecznie; zob. LCVA, sygn. F. 175, 2 VI B, n. 142: *Pomocnicze siły naukowe Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego*, k. 28; F. 175, 2 VI B, n. 20: *Akta personalne J. Obuchowicza*.

³⁶ Zob. spisy wykładów Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie za lata 1929–1939.

³⁷ *Prawo familijne i spadkowe*. Skrypt opracowany przez mgr. J. Wasilewskiego, Wilno 1935, s. 17 i 13; *Prawo cywilne. Zobowiązania*. Skrypt zaaprobowany przez Prof. dr. Fr. Bossowskiego, Wilno 1937, s. 100 oraz *Zobowiązania. Część szczegółowa*. Skrypt z prawa cywilnego zaaprobowany przez Prof. dr. Fr. Bossowskiego, Wilno 1938, s. 55; *Prawo hipoteczne*. Według wykładów F. Bossowskiego, Wilno 1933, s. 64; *Prawo hipoteczne*. Skrypt opracowany przez J. Wasilewskiego, przejrany przez F. Bossowskiego i polecany do nauki, Wilno 1935, s. 77.

Rolniczego, którym przybliżał zagadnienia związane z prawem cywilnym i handlowym³⁸.

Pomimo tak dużych obciążeń dydaktycznych F. Bossowski pełnił wiele funkcji uniwersyteckich. W roku akademickim 1927/1928 i 1928/1929 (zrezygnował w listopadzie 1928 r.) kierował jako dziekan Wydziałem Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Natomiast funkcję prodziekana Wydziału sprawował w latach 1922/1923 (zrezygnował w styczniu 1923 r.) oraz w 1937/1938 i 1938/1939. Ponadto w okresie zatrudnienia we Wszechnicy Wileńskiej był przewodniczącym Komisji dla Spraw Nauczania i Wychowania, wchodził w skład stałych Komisji Senatu Akademickiego: Komisji Dyscyplinarnej dla profesorów (jako zastępca przewodniczącego), Komisji Dyscyplinarnej dla pomocniczych sił naukowych oraz Komisji Dyscyplinarnej dla urzędników i funkcjonariuszy niższych (jako przewodniczący), władz dyscyplinarnych dla spraw słuchaczy (jako sędzia dyscyplinarny)³⁹. Przez wiele lat był kuratorem korporacji akademickich „Cresovia” i „Unitanja”, stowarzyszeń „Akademickie Koło Misyjne”, „Myśl Mocarstwowa – Akademicka Młodzież Państwowa” oraz „Akademickie Koło Białostoczan w Wilnie”⁴⁰. Był też członkiem Komisji Bibliotecznej Biblioteki Uniwersyteckiej (jako referent Wydziału Prawa)⁴¹.

Profesor Bossowski wspierał czynnie działalność założonego w 1921 r. Towarzystwa Prawniczego im. Ignacego Daniłowicza w Wilnie⁴². Przez kilka lat sprawował w nim funkcję sekretarza, a po śmierci prof. Alfonsa Parczewskiego w roku 1933 zastąpił go na stanowisku prezesa. Towarzystwo, przy współpracy z Wydziałem Prawa i Nauk Społecznych, wydawało w latach 1925–1939 „Rocznik Prawniczy Wileński”, F. Bossowski był w składzie komitetu redakcyjnego. Wileński uczoney włączał się również aktywnie w działalność Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie. Jako członek zwyczajny Wydziału III (historii, filozofii i nauk prawno-społecznych) wygłosił kilka referatów odnoszących się głównie do problematyki prawa rzymskiego⁴³. Swoją wiedzę o prawie starożytnego Rzy-

³⁸ F. Bossowski prowadził wykłady w latach 1926–1932.

³⁹ *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1933/1934 oraz zmiany zaszele w latach 1929/1930–1932/1933*, s. 6–7; *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1934/1935*, s. 3–6

⁴⁰ *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1934/1935*, s. 49–51.

⁴¹ *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1923/1924*, s. 16.

⁴² Na zebraniach Towarzystwa wygłosił m.in. referaty na temat: *O mocy obowiązującej prawodawstwa Litwy Środkowej* w 1921 r. (wspólnie z M. Malińskim); *O projekcie części ogólnej kodeksu cywilnego polskiego* w 1928 r. Brał także udział w zorganizowaniu I Zjazdu Prawników Polskich w Wilnie w 1924 r. (pamiętnik zjazdu wydany został jako zeszyt dodatkowy do nr. 2 „Rocznika Prawniczego Wileńskiego” (dalej: RPW) pod red. A. Parczewskiego i F. Bossowskiego, Wilno 1928, s. 143) oraz w opracowywaniu i opiniowaniu projektów aktów prawnych, zob. RPW 1930, nr 4, s. 429–432.

⁴³ *Przesilenie obecne a katastrofa gospodarcza w starożytnym Rzymie* (15 lutego 1921 r.); *O znalezieniu skarbu wedle prawa rzymskiego* (23 marca 1924 r.); *Peculium castrense* (7 grudnia 1924 r.); *Wpływ*

mu przekazywał także na specjalnych spotkaniach naukowych organizowanych przez studentów *Almae Matris Vilnensis*⁴⁴, jak też członków Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Wilnie, do którego należał⁴⁵. Warto także odnotować, iż F. Bossowski żywo angażował się w prace redakcyjne „Wileńskiego Przeglądu Prawniczego”, ukazującego się w latach 1930–1939.

Profesor brał niezwykle aktywny udział w życiu naukowym. Wielokrotnie wygłaszał referaty na konferencjach i spotkaniach, zarówno o zasięgu krajowym, jak i międzynarodowym. Był członkiem korespondentem *Istituto del studi legislativi* oraz członkiem *Istituto di diritto romano* w Rzymie, a także *International Vereinigung für Rechts und Wirtschaftphilosophie* w Berlinie oraz Komisji Prawniczej Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. Dodać należy, iż w *Inwentarzu Akt Komisji do opracowania historii Uniwersytetu Jagiellońskiego w czasie wojny (1939–1945)* znajduje się relacja córki – Krystyny Bossowskiej, według której wileński romanista należał do grona członków *American Catholic University of America Law School* w Waszyngtonie, a także kilku innych towarzystw, w tym jednego japońskiego. Niestety, ze względu na pozostawione w Wilnie dokumenty, nie była w stanie podać nazw instytucji, z którymi ojciec współpracował⁴⁶. Wiadomo natomiast o utrzymywaniu przez F. Bossowskiego ścisłych kontaktów z Akademią Prawa Porównawczego w Hadze, której był ekspertem. Swoje rozprawy naukowe ogłaszał nie tylko w języku ojczystym, ale również w językach obcych: niemieckim, włoskim, francuskim i łacińskim⁴⁷.

W chwili wybuchu wojny we wrześniu 1939 r. F. Bossowski przebywał na urlopie poza Wilnem. Działania militarne uniemożliwiały mu powrót do pracy dydaktycznej⁴⁸, o czym informował władze uczelni wileńskiej⁴⁹. Tymczasem w październiku Rada Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego podjęła uchwałę o zwróceniu się z prośbą do F. Bossowskiego o pomoc

sądownictwa polubownego biskupów na hellenizację prawa rzymskiego (3 stycznia 1927 r.); *Nowy rękopis Gaia* (2 marca 1935 r.); *Różnica między mancipatio a in iure cessio w najdawniejszym prawie rzymskim* (11 marca 1938 r.); *Wpływy hiszpańskie na Polskę* (24 maja 1938 r.).

⁴⁴ Tytułem przykładu wskazać można na odczyt pt. *Czym jest dla nas prawo rzymskie i jak to prawo studiować należy*, wygłoszony na początku roku akademickiego 1930/1931, zob. *Sprawozdanie z działalności Zarządu Kola Prawników Studentów Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie za rok administracyjny 1930/1931*, Wilno 1931, s. 10.

⁴⁵ W styczniu 1930 r. wygłosił wykład pt. *Obecny stan badań nad interpolacjami w Corpus Iuris*, zob. „*Ateneum Wileńskie*” 1930, z. 1–2, s. 403. Natomiast „*Przewodnik Historyczno-Prawny*” 1930, z. 1, s. 210, informuje o wykładzie zatytułowanym *Dzisiejszy stan badań nad interpolacjami*.

⁴⁶ AUJ, *Inwentarz Akt Komisji do opracowania historii Uniwersytetu Jagiellońskiego w czasie wojny (1939–1945)*, (dalej: KHUW), sygn. 18.

⁴⁷ W swoim życiorysie F. Bossowski podaje ponadto, że czyta po angielsku i rosyjsku, zob. LCVA, sygn. F. 175, I Bb, n. 704, k. 24–26.

⁴⁸ W roku akademickim 1939/1940 przewidziany był wykład *Prawo rzymskie (Historia i system)* w wymiarze 7 godz. tygodniowo oraz *Konwersatorium z prawa rzymskiego* (2 godz. tygodniowo), LCVA, sygn. 175, I A, n. 938, k. 117.

⁴⁹ LCVA, sygn. 175, I Bb, n. 704, k. 123–124.

w prowadzeniu wykładu i przeprowadzeniu egzaminu z prawa rzymskiego⁵⁰. Profesor zdołał przedostać się do Krakowa, jednak 6 listopada 1939 r. został aresztowany przez Niemców razem z pracownikami naukowymi Uniwersytetu Jagiellońskiego podczas *Sonderaktion Krakau*⁵¹. Po kilku dniach pobytu w areszcie śledczym we Wrocławiu, przewieziono go do obozu koncentracyjnego Sachsenhausen-Oranienburg pod Berlinem. Na początku lutego 1940 r., znajdując się w stanie skrajnego wyczerpania, został zwolniony z obozu. Udał się do Krakowa gdzie przebywał wśród najbliższych⁵². Niestety, mimo wysiłków czynionych ze strony rodziny i lekarzy, doświadczony ciężkimi warunkami obozowymi organizm przegrał walkę z chorobą. F. Bossowski zmarł 3 maja 1940 r. w klinice chirurgicznej w Krakowie⁵³.

Był żonaty z Olgą Pilat (małżeństwo zawarł 29 kwietnia 1916 r. we Lwowie)⁵⁴. Ze związku tego miał troje dzieci.

W dorobku naukowym⁵⁵ F. Bossowskiego wyróżnić można zasadniczo dwa nurty: romanistyczny i cywilistyczny. Z chwilą rozpoczęcia pracy na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie zainteresowania badawcze uczonego skoncentrowały się głównie wokół prawa rzymskiego. Prowadzone w okresie dwudziestolecia międzywojennego studia nad prawem starożytnego Rzymu zaowocowały powstaniem kilkudziesięciu prac. Dotyczyły one przede wszystkim zagadnień rzymskiego prawa rzeczowego. Na plan pierwszy wysuwa się dzieło *Actio ad exhibendum w prawie klasycznym i justyniańskim*⁵⁶, w którym autor omówił charakter prawny powództwa o okazanie rzeczy. Kolejne znaczące osiągnięcie stanowiła rozprawa *Ze studiów nad rei vindicatio (Sprawa legitymacji biernej)*⁵⁷. Kontynuacją wspomnianej dysertacji było obszernie opracowanie *De iuris vindicatione, hereditatis petitione, de rei libertate defendenda*⁵⁸. Interesujące spostrze-

⁵⁰ AUJ WP II 86: *Protokół posiedzenia Rady Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego odbytego 16 października 1939 r.*

⁵¹ *Podstępne uwięzienie profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego i Akademii Górniczej (6 XI 1939 r.) Dokumenty*. Wybór i opracowanie J. Buszko, I. Paczyńska, Kraków 1995, s. 169.

⁵² S. Urbańczyk, *Uniwersytet za koleczastym drutem*, wyd. 3, Kraków 1975, s. 129–130; J. Gwiazdomorski, *Wspomnienia z Sachsenhausen. Dzieje uwięzienia profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego 6 XI 1939–9 II 1940*, wyd. 4, Kraków 1975, passim.

⁵³ AUJ KHUW, sygn. 18.

⁵⁴ LCVA, sygn. 175, I Bb, n. 704, k. 4–5.

⁵⁵ Wydawana przez Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej *Bibliografia Polska 1901–1939* informuje o 54 pozycjach naukowych autorstwa F. Bossowskiego, zob. t. 3 (redaktorzy tomu B. Dobrzyńska i I. Olszewska), Warszawa 1993, s. 100–104. Jest to wykaz daleki od kompletnego, zważywszy na fakt, że twórczość profesora przekracza znacznie 100 opracowań.

⁵⁶ Kraków 1929 (Polska Akademia Umiejętności. Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego, seria II, t. 42 [ogólnego zbioru t. 67] nr 4), s. 82. Zob. także *De actione ad exhibendum*, „Sprawozdania z czynności i posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności” (dalej: SPAU) 1927, t. XXXII, nr 10, Kraków 1928, s. 10–16.

⁵⁷ RPW 1929, nr 3, s. 1–47. Osobne odbicie, Wilno 1929, s. 47.

⁵⁸ RPW 1938, nr 9, s. 15–144. Osobne odbicie, Wilno 1937, s. 130. W tym samym numerze ukazało się streszczenie *Iuris (ususfructus, servitutis) vindicatio, hereditatis petitio, powództwo do ochrony wolności rzeczy*, s. 1–14.

żenia zawarł też F. Bossowski w pracy *De actione, quae prohibitoria appellatur, et de operis novi nuntiatione*⁵⁹. Z kolei kwestie związane z windykacją stada, jako przykładu rzeczy zbiorowej, stały się przedmiotem artykułu *De gregis vindicatione*⁶⁰. Cenną pozycją w dorobku naukowym wileńskiego romanisty jest także monografia *Znalezienie skarbu wedle prawa rzymskiego*⁶¹, w której autor scharakteryzował jeden ze sposobów pierwotnego nabycia prawa własności. Wspomnieć wypada również o artykule *Ze studiów nad rzeczami wyjętymi z obiegu wedle prawa rzymskiego*⁶² oraz krótkim opracowaniu *Sur la fonction primitive des temoins dans la mancipation*⁶³.

Wileński romanista poświęcił również kilka prac problematyce rzymskiego prawa obligacyjnego. Na szczególną uwagę zasługuje opracowanie *De condictione ex causa furtiva*⁶⁴, traktujące o jednym z przypadków bezpodstawnego wzbogacenia. Wskazać trzeba także na dedykowaną światowej sławy włoskiemu uczonemu Salvatore Riccobono pracę *Ancora sulla negotiorum gestio (studio rivolto a integrare le trattazioni del Partsch, Riccobono, Lyskowski e Frese)*⁶⁵, w której autor poddał krytycznej analizie kwestie związane z prowadzeniem cudzych spraw bez zlecenia. Zwieńczenie badań w tym zakresie stanowiło opublikowanie w języku niemieckim rozprawy *Die Abgrenzung des mandatum und der negotiorum gestio im klassischen und justinianischen Recht (Ein Beitrag zur Lehre von der Konkurrenz der Klagen)*⁶⁶. F. Bossowski jest także autorem artykułu pt. *Jeszcze w sprawie kontraktów realnych*⁶⁷, w którym przedstawił uwagi na temat pracy lwowskiego romanisty Marcellego Chlamtacza – *Kontrakty realne w prawie rzymskim, w teorii cywilistycznej i w projekcie polskiego kodeksu cywilnego* (Lwów 1930, s. 111).

Ważne miejsce na polu badawczym z zakresu prawa rzymskiego stanowią też niewątpliwie prace: *Ze studiów nad pierwotnym testamentem rzymskim* (*Krytyka*

⁵⁹ RPW 1936, nr 8, s. 41–83. Osobne odbicie, Wilno 1936, s. 43. Krótsza wersja tego artykułu w języku polskim ukazała się w tym samym numerze pt. *Protest budowlany i powództwo zakazowe*, s. 84–92.

⁶⁰ *Studi in onore di Salvatore Riccobono nel XL anno del suo insegnamento*, t. 2, Palermo 1936, s. 255–273.

⁶¹ Kraków 1925 (Polska Akademia Umiejętności. Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego, seria II, t. 38 [ogólnego zbioru t. 64] nr 5), s. 70. Zob. także *Znalezienie skarbu według prawa rzymskiego*, SPAU 1924, t. XXIX, nr 3, Kraków 1925, s. 17–20.

⁶² „Gazeta Sądowa Warszawska” (dalej: GSW) 1923, nr 30, s. 257–260; 1923, nr 31, s. 265–269; 1923, nr 32, s. 277–279.

⁶³ *Introduction a l'étude du droit comparé. Recueil d'Etudes en l'honneur d'Edouard Lambert*, t. 1, Paris 1938, s. 227–231.

⁶⁴ „Annali del Seminario Giuridico della R. Università di Palermo” 1927, nr 13, s. 343–466. Osobne odbicie, Palermo 1928, s. 126.

⁶⁵ „Buletto dell'Istituto di Diritto Romano” 1929, nr 37, s. 129–230. Osobne odbicie, Roma 1929, s. 129–230.

⁶⁶ Lwów 1937 (Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie, dz. 2, t. 20, z. 2), s. 371–526. Zob. także *Mandatum a negotiorum gestio w prawie klasycznym i justyniańskim*, „Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie” 1934, nr 14, s. 46–51.

⁶⁷ RPEiS 1931, z. 3, s. 267–276. Osobne odbicie, Poznań 1931, s. 14.

dotychczasowych poglądów – próba nowej hipotezy)⁶⁸, *Ze studiów nad peculium castrense (Zarazem przyczynek do działalności komentatorów bizantyńskich przed Kodyfikacją justyniańską)*⁶⁹, *Cura prodigi et luxuriosi (Ze studiów nad rozwojem historycznym)*⁷⁰ oraz *Quo modo usu forensi audientiae episcopalis suadente non nulla praecepta ad instar iuris graeci aut hebraici etc. in iure romano recepta sint exponitur*, zamieszczona w aktach Międzynarodowego Kongresu Prawniczego w Rzymie, zorganizowanego z okazji 700-lecia ogłoszenia Dekretalów papieża Grzegorza IX i 1400-lecia ogłoszenia Kodeksu cesarza Justyniana Wielkiego⁷¹. Wspomnianej problematyki dotyczą także opracowania: *Wpływ chrześcijaństwa na rozwój prawa rzymskiego*⁷², *Wpływ sądownictwa polubownego biskupów na prawo rzymskie*⁷³ oraz *Czy i jaką drogą prawo żydowskie wywarło wpływ na prawo prywatne rzymskie?*⁷⁴

Poza wymienionymi pozycjami spod pióra F. Bossowskiego wyszły także drobniejsze prace romanistyczne, takie jak: *Przesilenie obecne a katastrofa gospodarcza w starożytnym Rzymie*⁷⁵, *O pochodnem nabyciu prawa patronatu nad wyzwolencem*⁷⁶, *Romanistische und einheimische Elemente im System des ostpolnischen Zivilrechts*⁷⁷, *Zasady prawa rzymskiego jako źródło prawa posiłkowego w prawie międzynarodowym*⁷⁸, *Ochrona przeciwko nieuczciwej konkurencji ze stanowiska prawa porównawczego oraz prawa rzymskiego*⁷⁹, *Nowela Justyniana 115 – Statut Litewski I R. IV Art. 13 (14), Statut Litewski II i III R. VIII. Art. 7 – T. X. cz. 1 Art. 167*⁸⁰, *Das Römische Recht und die Vergleichende Rechtswissen-*

⁶⁸ CPIe 1926, z. 1–12, s. 257–325. Zob. także *Z badań nad pierwotnym testamentem rzymskim*, SPAU 1925, t. XXX, nr 2, Kraków 1926, s. 6–8.

⁶⁹ RPW 1928, nr 2, s. 33–80. Osobne odbicie, Wilno 1927, s. 48.

⁷⁰ *Księga pamiątkowa ku czci Wł. Abrahama*, t. 1, Lwów 1930, s. 29–85.

⁷¹ *Acta Congressus Iuridici Internationalis VII saeculo a Decretalibus Gregorii IX et XIV a Codice Iustiniano promulgatis Romae 12–17 novembris 1934*, t. 1, Romae 1935, s. 359–410.

⁷² PPIA 1925, z. 10–12, s. 307–317. Artykuł ten znajduje się także w zeszycie jubileuszowym PPIA 1925, s. 3–13.

⁷³ RPW 1933, nr 6, s. 11–42. Osobne odbicie, Wilno 1932, s. 32. W tym samym numerze ukazało się także streszczenie tego artykułu w języku łacińskim: *Quo modo multa in iure romano postclassico ad instar praeceptorum, ab episcopis ex compromisso liteis dirimentibus observatorum innovata sint, auctoris opinio breviter exponitur*, s. 439–446. Osobne odbicie, Wilno 1932, s. 8.

⁷⁴ RPW 1939, nr 10, s. 1–42. Osobne odbicie, Wilno 1939, s. 42. W tym samym numerze artykuł ten ukazał się w języku łacińskim: *Suntne in iure Romano, suadente usu forensi audientiae episcopalis, quaedam praecepta ad instar iuris privati hebraici introducta?*, s. 43–76. Osobne odbicie, Wilno 1939, s. 34.

⁷⁵ „Polska” 1921, nr 24, s. 9–12; 1921, nr 25, s. 10–13; 1921, nr 26, s. 13–15 oraz 1921, nr 27, s. 12–17.

⁷⁶ RPW 1925, nr 1, s. 117–136. Osobne odbicie, Wilno 1926, s. 20.

⁷⁷ PPIA 1932, z. 1, s. 20–31. Osobne odbicie, b.m., 1932, s. 11.

⁷⁸ „Wileński Przegląd Prawniczy” (dalej: WPP) 1933, nr 4, s. 95–99.

⁷⁹ RPEiS 1934, z. 3, s. 125–133.

⁸⁰ S. Ehrenkreutz (red.), *Księga pamiątkowa ku uczczeniu czterechsetnej rocznicy wydania pierwszego Statutu Litewskiego*, Wilno 1935, s. 107–121. Osobne odbicie, Wilno 1933, s. 15.

*schaft (Betrachtung einzelner Rechtsinstitute)*⁸¹, *Die Nov. 118 Justinians und deren Vorgeschichte Römische und orientalische Elemente*⁸². W dorobku naukowym F. Bossowskiego z zakresu prawa rzymskiego znajdują się także opracowania poświęcone pamięci romanistów polskich⁸³ oraz recenzje⁸⁴. Wileński uczony przygotowywał również wnioski o nadanie tytułu doktora *honoris causa* Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego wybitnym badaczom zajmującym się historią i prawem starożytnego Rzymu. W roku 1929, z okazji jubileuszu 350-lecia utworzenia Uniwersytetu w Wilnie, wyróżnienia te otrzymali romaniści włoscy: Pietro Bonfante i Salvatore Riccobono oraz wykładowcy na Uniwersytecie Warszawskim – Ignacy Koschembahr-Łyskowski⁸⁵. F. Bossowski był także promotorem doktoratu honorowego przyznanego przez wileńską uczelnię w 1935 r. romaniście z Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, Leonowi Pinińskiemu⁸⁶.

Do najważniejszych prac z zakresu prawa cywilnego, poza opublikowanymi jeszcze przed habilitacją, należą bez wątpienia: *Ze studiów nad § 367 kod. cyw. austr., art. 2279 i 2280 kod. Nap., tudzież § 932-936 kod. cyw. niem. (O wpływie prawa żydowskiego na ochronę rzetelnego obrotu w prawie nowoczesnym)*⁸⁷ i *Prawo cywilne w zarysie*, pod red. F. Zolla, cz. 4: *Prawo cywilne Ziem Wschodnich*⁸⁸. Poza tym wskazać trzeba przykładowo na artykuły takie, jak: *Projekt przepisów o prawie zatrzymania w nowym kodeksie cywilnym państwa polskiego*⁸⁹, *Ze studiów nad najmem i dzierżawą. (Szkie do rozprawy dogmatyczno-krytycznej)*⁹⁰, *O prawie zatrzymania (Szkie porównawczy)*⁹¹, *Przyczynek do nauki o konstrukcji nowotworzących się instytucji prawnych*⁹², *Nowe idee w dziedzinie prawa prywatnego*⁹³, *Niektóre problemy ustawodawcze w dziedzinie prawa prywatnego*⁹⁴, *Prawo własności jako jedna z podstaw normalnego rozwoju społeczeństwa*⁹⁵, *Kierunek*

⁸¹ *Księga pamiątkowa ku czci L. Pinińskiego*, t. 1, Lwów 1936, s. 99–112.

⁸² *Festschrift Paul Koschaker*, Weimar 1939, s. 277–303.

⁸³ *Dwa jubileusze (Leon hr. Piniński 1885–1935, Fryderyk Zoll Młodszy 1896–1936)*, RPW 1936, nr 8, s. 358–362; Ś.p. Stanisław Wróblewski, RPEiS 1939, z. 1, s. 220–222.

⁸⁴ *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*, ed. L. Mitteis, t. 3, Weimar 1935, PPIA 1936, z. 2, s. 128–130; E. Weiss, *Grundzüge der römischen Rechtsgeschichte*, Reichenberg 1936, RPEiS 1938, z. 1, s. 1–3; B. Łapicki, *Władza ojcowiska w starożytnym Rzymie. Okres klasyczny*, Warszawa 1937, RPEiS 1939, z. 3, s. 552–554.

⁸⁵ LCVA, sygn. F. 175, 2 VI B, n. 120: *Doktoraty honorowe*.

⁸⁶ LCVA, sygn. F. 175, 2 VI B, n. 27: *Doktorat honorowy Prof. L. Pinińskiego*, k. 1–3.

⁸⁷ CPiE 1921, z. 9–12, s. 64–120.

⁸⁸ Warszawa–Kraków 1922, s. 325.

⁸⁹ CPiE 1921, z. 5–6, s. 148–160.

⁹⁰ CPiE 1921, z. 7–8, s. 144–160.

⁹¹ CPiE 1923, z. 10–12, s. 87–119.

⁹² GSW 1924, nr 32, s. 485–489.

⁹³ RPW 1930, nr 4, s. 1–14.

⁹⁴ WPP 1931, nr 5, s. 149–154; dokończenie w nr 6, s. 182–186.

⁹⁵ „Nasza Przyszłość” 1933, nr 28, s. 5–18.

*porównawczo-dogmatyczny w nauce prawa*⁹⁶ oraz kilka haseł zamieszczonych w założonej przez Henryka Konica, a redagowanej przez Fryderyka Zolla i Jana Wasilkowskiego *Podręcznej encyklopedii prawa prywatnego*⁹⁷. F. Bossowski ogłaszał również drukiem swoje prace cywilistyczne na łamach obcojęzycznych periodyków: „Allgemeine Österreichische Gerichts-Zeitung”, „Österreichisches Zentralblatt für die juristische Praxis”, „Ostrecht” „Zeitschrift für osteuropeisches Recht”, „Zeitschrift für Ostrecht”, czy „Review of Polish Law and Economics”⁹⁸.

Przedstawiona powyżej charakterystyka sylwetki F. Bossowskiego stanowi jedynie przyczynek do opracowania pełnej biografii uczonego. Omówienie bogatej spuścizny naukowej tego badacza wymaga osobnej, szczegółowej analizy, która jest przygotowywana przez autora artykułu. Sądzę, że ten prawnik, wychowawca młodzieży i organizator zasługuje na pamięć, którą nie zawsze w dostatecznym stopniu Go obdarzano.

⁹⁶ WPP 1936, nr 1, s. 1–9.

⁹⁷ *Nieważność i bezskuteczność*, t. 2, Warszawa 1935, s. 1082–1089; *Ordynacje rodowe*, ibidem, s. 1222–1244; *Osoby fizyczne i osoby prawne*, t. 3, Warszawa 1937, s. 1272–1334; *Pokrewieństwo ślubne. Województwa wschodnie*, ibidem, s. 1546–1553; *Prywatne prawo*, ibidem, s. 1774–1826; *Służebności gruntowe. Województwa wschodnie*, t. 4, Warszawa 1939, s. 2129–2133; *Spadkowe prawo. Województwa wschodnie*, ibidem, s. 2178–2202.

⁹⁸ Zob. *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia...*, t. 2, s. 259–260.